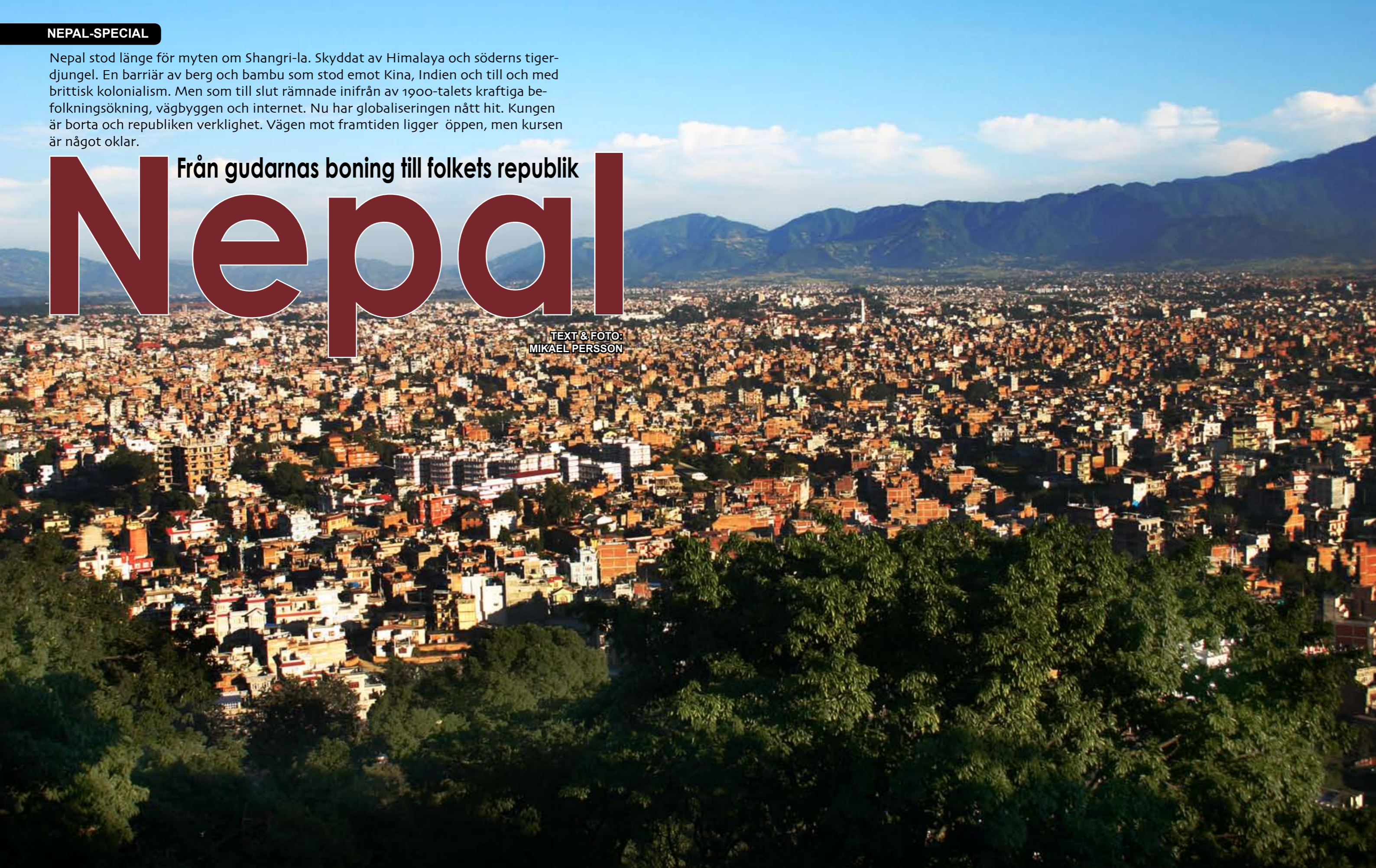

Nepal stod länge för myten om Shangri-la. Skyddat av Himalaya och söderns tigerdjungel. En barriär av berg och bambu som stod emot Kina, Indien och till och med brittisk kolonialism. Men som till slut rämnade inifrån av 1900-talets kraftiga befolkningsökning, vägbyggen och internet. Nu har globaliseringen nått hit. Kungen är borta och republiken verklighet. Vägen mot framtiden ligger öppen, men kursen är något oklar.

Nepal

Från gudarnas boning till folkets republik

TEXT & FOTO:
MIKAEL PERSSON

Tillsammans lämnar vi Kathmandu. Stan som allt mer börjar likna en över- mogen frukt. Illaluktande med jäsande kåkstäder och ruttnande sopor.

Nepal känns ofta som en historiebok som hoppat direkt från medeltid till nutid. Först hände inget, sedan väldigt lite, sedan allt på en gång. Plötsligt, någon gång kring 1990-talet, fick landet bråttom att komma ifatt omvärlden via omvärldens språkbruk. Med utveckling, modernisering, internet, mobiltelefoner och demokrati.

Till en början gick det lite trögt, med de vanliga bakslagen i följe: korruption, maktmissbruk, ökade inkomstklyftor och ännu större besvikelser.

Än värre blev det när inbördeskriget mellan kunglig armé och maoistgerilla bröt ut. Men så blev det fred. Och så kom 2008 och de kanske största förändringarna i Nepals moderna historia: ma-
oisterna tog plats i parlamentet samtidigt som 239 år av monarki bröts till förmån för republik och folkstyre.

Nepal är ändå ett land och två världar. Kathmandu tycks för varje år blir alltmer olikt landsbygden som den styr över. I huvudstaden har det öppnats shoppingcenter som påminner om de i Singapore, samtidigt som bergens byar inför kvällarna fortfarande tänder sina oljelampor och rättar sina liv efter solens uppgång och nedgång.

JAG NÄR KATHMANDU I SKARVEN mellan 2007-2008. Huvudstaden tycks känna sig besvärad över sin egen landsbygd och förser sig därför omsorgsfullt med västerländskt varuutbud och en modern livsstil. Med högljudd reklam och unga invånare som helst bär jeans istället för traditionella kläder så att de inte ska uppfattas som fattiga och knutna till den landsbygd många kommer ifrån.

Utanför Kathmandudalen väntar resten av Nepal. De väglösa bergen, terrassodlingarnas skimrande risplantor, högländets ökenartade karghet med befästa byar och rosa bovete. Och så i motsatt hörn, den platta södern. Gangesslätten. Det tätbefol-

kade låglandet Terai – som med industristaden Biratnagar i sydost, tarufolkets lerhusbyar, folkslagen maithilier och bhojpurier och den muslimska minoritetens Nepalganj i väster – bildar en lång och nervös gräns mot den regionala stormakten Indien. En gränstrakt som just nu plågas av en våldsam och blodig konflikt med etniska och hindufundamentalistiska undertoner, där upprorsmän som kräver självstyre för regionen väljer sina offer bland inflyttade från bergens Nepal.

Står på tröskeln till allt detta. Ett land som på pappret har fred, men knappast är stabilt. Ett land som bär på hopp, men ändå inte riktigt vågar hoppas.

ANDAS DIESELÄNGOR, KOSKIT OCH CURRY på Gongabus busstation. Den hinduiska högtiden *tihar* tänder sina första ljus när jag färdas mellan nationens ytterligheter. Från Kathmandu till den landsbygd som sväljer nästan 90 procent av Nepals befolkning; barfotabarnen som ofta börjar arbeta långt före skolstarten; män och kvinnor vars liv inte kretsar kring det som syns på teve (för att de saknar sådana), utan ännu har fokus på familj, kastväsende och uråldriga traditioner, ett liv som året runt levs på fälten, från ljus till mörker.

Jag gör resan i sällskap av min mångåriga vän Ram Sapkota, som på drygt ett årtionde, i egenskap av trekkingguide och egen företagare, arbetat sig från hembyns jordgolv till huvudstaden och en prydlig medelklassstrea med satellitteve och finsoffa.

Tillsammans lämnar vi Kathmandu. Stan som allt mer börjar likna en övermogen frukt. Illaluktande med jäsande kåkstäder och ruttnande sopor; kringskuren av förorenade floder och drivor av prassliga plastpåsar.

På bara tre-fyra årtionden har stan och den skålformade dalen expanderat från 500 000 invånare till ett storstadsområde ►

Bättre och billigare än berg- och dalbana – bussen till Jyamrong.

Turisterna Thamel, en stadsdel med västerländska frestelser.

som påstås rymma fyra, fem, kanske sex miljoner invånare, inklusive hundratusentals flyktingar från det nyligen avslutade inbördeskriget mellan armé och maoistgerilla.

En urban kollaps känns nära. Buckliga Tata-bussar proppar igen utfarten; täpper till Ringvägen nedanför Swayumbhunathstupans gyllene jättebuddha; hånar trafikpoliserna med sina vita munskydd och uppgivna rörelser, för att till slut motvilligt lämna dalens sista hus med sin last av landsbygdens hemvändare.

PÅ BUSSTAKEN FINNS DELAR AV Kathmandus välstånd fastsurrat. Flätade korgar, paket och lådor. Varor och presenter som är på väg till lerhusbyarna där gästarbetarna föddes, har föräldrar, släkt och kanske även fru och barn; familjer som bara återförenas

En av Jyamrongs många ansikten.

några gånger om året, i samband med de stora religiösa högtiderna.

Till en början är bussfärden jämn och foglig. Förbi byarna Nuwakot och Malekhu, längs tukost flodvatten och skummande forsar. Men bortom provinshuvudstaden Dhading tappar vägen all beläggning och börjar följa komplicerade serpentiner, upp och runt i dammig oändlighet tills den på något märkligt sätt besegrat åsryggen och befinner sig på en avsats inför nästa höjd, där samma procedur börjar på nytt.

Nepal är oftast så. Upp och ner. En backe utan slut. Med drygt 28 miljoner invånare. Med små jordlotter och mark som i snäva terrasser nyttjas med närmast poetisk finkänslighet

Håller mig fast i bussätet till rusande motorer. Förbi värdshus

Det buddistiska Bodnath utanför Kathmandu, världens största stupa.

som serverar te bryggt på ockrafärgade lerspisar. Förbi kvinnor med stora guldringar i öron och näsa. Förbi knytnävar av halvmogna bananer och grönnäckiga apelsiner som vägs för hand på svartrostiga järnvägar.

SÅ FÖLJER EN NY LÅNG NEDFÖRSLUT. Djupa hjulspår fångar bussen i leran och får den att kränga som ett regalskepp i oktoberstorm. Passagerarna på taket håller sig kvar med viss möda, och ser hur backen slutar inför en dalgång så djup att nattens skuggor dröjer sig kvar tills långt in på förmiddagen.

Vi är framme. Vid Netrawatis brusande glaciärvatten. Floden som bidrar till fyra årliga skördar av ris, hirs, vete och majs, men också kräver sin tribut av skolbarn, fiskare och bönder som sug

ner av de starka virvlarna. På ena sidan, det snöklädda, vitt glittrande Ganesh Himal. På andra sidan Rams hemby; Jyamrong och dussintalet klungor av hus längs terrasserade sluttningar och nästan tusen höjdmeter. Små rödklinade bondehemman så regelbundet utspridda i en mosaik av trappstegsfält, bäckdrag och mangolundar att allt tycks skapat av en pedantisk landskapsarkitekt.

Ingen vet exakt hur många som bor här. Kanske 5000 människor. Kanske 9000.

Byn är som den nepalesiska landsbygden i stort, med hinduer och ett mindre antal buddister. Med en etnisk mix som spänner från indo-europeiska bramener och chetrier till tibeto-burmaniska newarer, gurunger och magarer. Folkslag som bär på ►

Från Vishnu till Marx och Lenin. Filosofisk evolutionslära i Kathmandus systerstad Bhaktapur.

olika ansikten, språk och tideräkningar. Alla indelade och rangordnade efter kastväsende. En rangordning som här i Jyamrong bara spänner från mindre fattig till mycket fattig, men som ändå stoppar in folk och familjer i en brant social stege. Från Rams familjs jordägande braminer till daliter; de lägstastiga grupperna som förser de högkastiga med verktyg, kläder och kroppsarbete i utbyte mot en viss andel av skörden, ibland också kött.

SÅLUNDA FINNS HÄR DAMIER, SOM FÖDS in i rollen som byns skräddare och syr upp kurta shawal och tunna bommulsbyxor; *sarkis* som utför det smutsigaste av det smutsiga, tillverkar skor och läderrep till plogarna och hämtar bufflar och andra djur som dött av sjukdom eller ålder, för att äta upp köttet eller gräva ner kropparna; *kamaier* som tillverkar grytor och knivar, *katual*, budbärarna som inför bysammankomsten blåser i väldiga horn från traktens högsta punkt.

Vi når byn på seneftermiddagen, när ullhalsstorkarna redan

satt sig till rätta för natten. Risax tröskas för hand. Bortom en grupp av kvinnor skymtar Rams far. Att han bosatte sig här är gudarnas förtjänst. För drygt 30 år sedan skar nattliga knivar hans själ. Då *jhankrin*, den lokala trollkarlen, frågade vad som plågade honom blev ansiktet plötsligt mörkt och fast och tog döds gudinnans djupa röst. Familjen bröt upp. Lämnade sitt land och sina egendomar under Kalis förbannelse och började vandra från det dåvarande hemmet i trakten av Gorkha, tills de nådde hit och vann frid.

Familjens hus är egentligen två separata byggnader i lera. Här-omåret försågs de med plåttak, ett tecken på hyfsat god ekonomi. Getter och bufflar samsas med fem människor om utrymmet. På det nakna jordgolvet tillagas *dal bhat*, ris med curry, över tre glödande vedklabbar

Rams far, som av religiösa skäl bor och äter för sig själv, säger att det är hög tid att offra en get åt Kalis ära. Hon kräver sin årliga tribut av blod för att ge familjen skydd. Extra mycket nu

Även i Kathmandu kan medeltiden bo granne med 2000-talet...

kanske, eftersom Jyamrong inte är sig riktigt likt. Bara något årtionde tillbaka hade få av byborna sett teve eller flygplan och de allra fattigaste familjerna kände inte till smaken av socker. Detta var en tid när Kathmandu låg en halv veckas vandring bort, när monsunen kom punktligt och risskördarna var riktiga. En tid då ingen vågade ifrågasätta Nepals kung som en inkarnation av guden Vishnu eller kastsystemets gudomliga ordning.

NU FÄRDAS EN PRIVATÄGD, TRÄDLÖS telefon varje lördag från hus till hus och de familjer vars söner gästarbetar i något Arabland eller i Malaysia; söner som med något års mellanrum kommer på besök till byn med jeans, Nokia och Samsung i sällskap. Nu krymper skördar, monsunen och bergens glaciärer. Nu är kung och parlamentspolitiker några av de vanligaste skällsorden.

Under min vän Rams uppväxt, på 1990-talet, vann Nepal demokrati. Den dåvarande kung Birendra tvingades backa inför stora gatudemonstrationer. Plötsligt blev han mindre gud och

mer människa. Och fria parlamentsval genomfördes med Nepali Congress och kommunisternas UML som de stora partierna.

Folket hade extremt stora förväntningar på rättvisa och utveckling. På att de nyvalda skulle vrida bort Nepal från korrup-tion och den hopplösaste fattigdomen. Men den politiska nyordningen förmådde bara rapa en serie tomma löften. Istället för bättring, ökade korrup-tion och inkomstklyftor. Och en ny klass av fuskare, politiker och tjänstemän, gjorde det mesta för att sko sig själva, sin släkt och sina vänner.

Jag lyssnar på Ram. På folket som samlats på gårdsplanen. De diskuterar grannbyns statligt bekostade sjukstuga som inte sett någon läkare sedan den dag för flera år sedan då bygget invigdes. Byborna påstår att läkaren dragit sig tillbaka till Kathmandu, för att i stillhet lyfta sin inkomst, skyddad av vattentäta politiska skott. Någon läkare finns i alla fall inte på plats. Och folk är besvikna, men knappast förvånade.

Ungefär vid millenniumskiftet krackelerade Nepal. Ma- ►

oisterna, som gjort några halvknackiga parlamentsval, hade redan bytt taktik, gått under jord och startat en väpnad kamp med mål att göra sig av med monarkin och på sikt förvandla Nepal till en folkrepublik. Parallellt stod Kathmandu som värd för ett lamslaget parlament. Och så inträffade den svarta dagen, den 1 juni 2001 då kung Birendra, drottning och familj mördades under mystiska omständigheter.

Folket godtog aldrig den officiella förklaringen. Att en drog-påverkad kronprins Dipendra, i samband med middag i slottet, mejat ner hela sin familj, för att sedan rikta vapnen mot sig själv. Att blodbadet var en frukt av att föräldrarna avvisat hans önskan att få gifta sig med sin stora kärlek, Devyani Rana.

Folket sökte större förklaringar än så. Att det rörde sig om en statskupp. Att Birendras bror, Gyanendra var hjärnan bakom den blodiga middag då tio medlemmar av kungafamiljen, inklusive prins Dipendra, miste livet.

PÅ SENHÖSTEN 2001 BRÖT INBÖRDESKRIGET ut på allvar. Även i Jyamrong, där maoistgerillan var framgångsrik och kontrollerade flera av traktens byar via ett slags skuggregeringar. Alkohol förbjöds. Detsamma gällde kortspel, månggifte och diskriminering av lågkastiga daliter.

Sitter en förmiddag bland saktfärdigt mognande papaya och hör den lågkastiga målaren Hari berätta om ett slags vändpunkt i sitt liv. Den inträffade för några år sedan på byns värdshus då han som vanligt uppmanades att rengöra den mugg han druckit ur och sedan försvinna ut. Men Hari hade fått nog och vägrade. Precis som de högkastiga braminer och chetrier som satt där i lugn och ro hade han gjort rätt för sig och betalt sitt té.

Uppmaningen från värdshusvärden var bara en liten detalj i de systematiska trakasserier som drabbade honom som dalit, som dömt honom till fattigdom och i värsta fall kunde leda till att han blev misshandlad ifall han råkade kliva in i någon högkastigs hem.

Under inbördeskriget började rebellerna luckra upp kastväsendet och ändra på gamla, invanda strukturer. Många av Jyamrongs bybor, till och med braminer, uttryckte sitt stöd. Inte för att de var maoister eller marxister, utan för att de var trötta på kung och politiker och ville pröva det enda som Nepal hittills inte prövat: maoisterna.

Men priset blev högt. Stridigheterna mellan armé och gerilla splittrade tiotusentals familjer. Nepal, som redan innan konflikten parkerat sig i bottenkiktet bland världens fattigaste länder, tappade ytterligare årtionden genom havererad ekonomi, stängda skolor och uteblivna turistinkomster.

Någonstans kring 12 000 nepaleser miste livet under konflikten. Åtskilliga av offren stod utanför politiken. Som en av traktens bondeledare som fördes bort under natten och sköts av militären i ett tätt majsfäl. Som grannbyns högstadielärare som fördes bort till militärförläggningen och där påstods ha hängt

sig i sina egna skosnören. Som alla skolungdomar som tvångsrekryterades för att förverkliga maoisternas ambitioner med blod och våld.

Andra flydde innan det gick så långt. Ganesh Tapa brukade reparera Jyamrongs rispumpar. Kunskaper nog för att hamna i kläm mellan de stridande parterna. Maoisterna tryckte på och ville värva honom till sina väpnade trupper. Armén misstänkte att han i smyg tillverkade vapen åt gerillan; en misstanke som vilken kväll som helst kunde kosta honom livet, som fick honom att ligga vaken och lyssna efter nattliga steg eller hundarna som skällde. Till slut lämnade han fru och barn och flydde till Malaysia.

I november 2006 tog det tioåriga inbördeskriget officiellt slut. Fred slöts. Maoisterna bytte vapen mot parlament. Kungens makt vingklippes. Och Nepal började en ny försöksresa mot demokrati.

Nu säger ryktet att Ganesh är på väg tillbaka. Förändringar är på gång. Inte bara i Kathmandu, utan även kring Jyamrong. Provinssätet Dhading vill liksom andra nepalesiska landsortsstäder bryta huvudstadens monopol. Kapa åt sig formeln för dess tillväxt. Skapa industrier och arbetstillfällen tillräckligt för att hålla kvar ungdomarna.

I Jyamrong byggs det vägar, förvisso bara med hjälp av hacka och spade, men ändå mot byar och hus dit bara smala stigar når. Byns äldre går kvällskurser för att lära sig läsa och skriva så att de kan betala räkningar utan att bli lurade så att de kan genomskåda politiker och kungörelser. De kastlösa har dessutom börjat närma sig traktens tempel i grupp.

MIN SISTA KVÄLL I JYAMRON TILLBRINGAS på familjen Sapkotas gårdsplan. Bufflarna råmar inför fullmåne och en avlägset ropande ugglan. Eldflugor kastar grönt sken över mörkret. Rams mor är där. Hon sitter på huk, röker en cigarett och lyssnar till historier från Kathmandu, om en butik som bara säljer leksaker åt hundar, om ett biopalats stort som något som Vishnu skapat, om gator blanka som Himalayas is, öppna inför hjulen till rullande miljonbelopp.

Fadern är där också, tyst och koncentrerad inför sonens berättelser om en värld där välstånd inte längre räknas i antal getter eller bufflar, där den politiska utvecklingen inte längre bekvämt drar sig tillbaka mot palats och parlament när den börjar närma sig Kathmandudalens utkanter, utan fortsätter ut mot risfält och berg.

Både Rams far och mor vet att Jyamrong är på väg bort från deras värld. Den som styrdes av kung, gudar och monsun. Samtidigt möter en stark känsla av att nu, denna gången är det Nepals stora chans att äntligen komma på rätt köl och bli ett fungerande och rättvist land. En förhoppning som så många gånger förr grusats av maktmissbruk och korruption.

TEXT & FOTO: Mikael Persson

Mallaepokens tempel i Bhaktapur.

Det finns alltid plats för en till. Bussresa i Nepal.

Kathmandu blickar mot framtiden.